

SAKARYA NEHRİ İLE BOĞAZIÇI BİTHYNİASI'NDAN KOCAİLİ SANCAĞI'NA

Enver KONUKÇU*

ÖZET

Sakarya Nehri ile Boğaziçi'ne kadarki bölge Bithynia olarak bulunmakta idi. Thynia ve Mariandyn gibi bölge isimleri de vardır. Yörenin tam olarak fethini Beyler, Sultanlar ve Padişah gerçekleştirmiştir. Bazen kendi başlarına bazen de Sultan ile yörenin Beylik topraklarına, katılışı Yıldırım Bayezid zamanında sona ermiştir. Akçakoca, Konuralp, Abdurrahman Gâzi, Aktemür, Akbaş, Yahşilü ve Kara Mürsel bu fetih hareketlerini tamamlayan kişilerdir. Akçakoca'dan dolayı, Kocaili adını alan bölge, 1337'de Orhan Bey tarafından metropol kentin de ele geçirilmesi ile İznikmid veya Kocaili adını almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bithynia, İlk Osmanlı fetihleri, bu ilhakları gerçekleştirenler, Beyler ve Kumandanlar, Kocaili-İznikmid.*

Klasik coğrafi bölünüşe göre, Sakarya ile Boğaziçi ve Marmara'nın güneyindeki araziye, eski yerleşikleri Bithyn'lerden dolayı onların ülkesi anlamına gelen Bithynia denilmiştir¹. Sakarya Nehri'nin doğusunda, Biliaeus/Filyos Çayı'nın çizdiği, dolayısıyla sınırlandığı bölge de, yayılcı dönemde, ilhak nedeni ile Bithynia arazisi içinde idi. Burası, Çanakkale Boğazı tarafında Mysia, Kütahya üzerinde Phrygia, Sakarya doğusunda Galatia ve kuzeyde ise Pontos Euksinos/Karadeniz ile çevrili idi. XIV. yy'da Bithynia'nın Thynia² adı verilen, Boğaz'a yakın bölgesi, yeni siyasi oluşumlar nedeni ile Cumhuriyet öncesine kadar, Kocaili/Kocaeli diye tanınıyordu. Bu dönemin, Osmanlı Kocaili'si, daha

* Prof.Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, 25240, Erzurum/Türkiye.

¹ Genel tanıtım için bkz: F. K. Dörner, *Inschriften und Denkmaler aus Bithynien*, Berlin, 1941. Yine aynı yazar, *Bericht über eine Reise in Bithynien*, Wien, 1952.

² C. E. Bosch, *Bitinya Tetkikleri*, *Belleten*, X (1946), s. 29. vd; Memnon, *Ancient Greece*, yay: T.S.Brawn, N.York 1965, s.226-235.

ilk zamanlardan itibaren sancak idi. Buranın merkezi ise günümüze kadar, aynı yapıyı korumuştur. XIV. yy'daki adı ise Nikomedia idi³. Türkler yeni ele geçirdikleri kente, söyleyişe uygun olarak İznikmid/İzmit dediler⁴.

Kocaili'nin geliştirilmiş son şekli, sancağı, XV. yy'da, ortaya çıkmaktadır. Anadolu Beylerbeyliği'nin⁵ önemli merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk düzenlemelerin Fatih Sultan Mehmed ile başlatıldığı da arşiv ve vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır⁶. Bununla da bitmiş değildir. Komşu sancaklar, XIX. yy da ise vilayetler arasında toprak çıkışları ve katılımları da gözlenmektedir⁷. 1530'daki, Kocaili Sancağı, kendisini meydana getiren kazaları şunlardır⁸:

Merkez Kaza: İznikmid/İzmit

Kazalar: Gebze, İznik, Kandıra, Şile, Yalakâbâd ve Yoros

Aynı asırda, Kocaili'nin komşuları ise doğuda: Bolu, güneyde (doğu) Ankara (Engürü), Kütahya, Eskişehir (Sultanönü), Bursa, batıda: İstanbul (Âstâne veya Der Sa'adet) kuzeyde: Bahr-ı Siyah, Osmanlıların Karadenizi'dir. Zamanla, Bilecik yöresinde Ertuğrul, Bursa'da Hüdavendigâr Vilâyeti'nin varlığı ve sürekliliği göze çarpmaktadır.

Kocaili Sancağı'nın oluşturulması Osman (1299-1324/1326), Orhan (1326-1360), I. Murad (1360-1389), Yıldırım Bayezid (1389-1402) ve Çelebi Mehmed (1413-1421) zamanlarında gerçekleştirilmiştir. Aradaki on bir yıllık zaman birimi ise fetretle ilgilidir.

³ N. Fıratlı, İznit Şehrinin Muhtasar Tarihi, İstanbul 1971; W. Ruge, Nikomedia, R E, XVII (1937) s. 468-492.

⁴ M. Ç. Varlık, Anadolu Beylerbeyliği, AÜ- XX. Yıl Armağanı, Ankara, 1978, s. 19-31.

⁵ M. Ç. Varlık, a.g.y.

⁶ Ahmed Refik, Fatih Zamanında Kocaili, TTEM no: 1 (78) (1340).

⁷ 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: 11 937/1530, Bolu, Kastamonu, Kengiri ve Kocaeli Livaları, s. 2.

⁸ Aynı Defter, s. 2.

Osmanlı kaynaklarının Rum, Grek kaynaklarının ise Romaioi olarak isimlendirdikleri taraf ise Palaiologoslar yönetiminde idi⁹. Rumlar veya Palaiologoslar, 126-1453 arasında saltanat sürdüler. İmparatorluk, bu hanedan zamanında, hızla çöküşe doğru gitmiştir. Ne Thrakia ve ne de Anadolu'da başarılı bir siyaset gösteremedikleri gibi sınırlar sürekli aleyhte değişmiştir. Anadolu tarafında, bu çöküşü hazırlayanlar ise etrak denilen Türkmenler, onların dayandıkları siyasi teşekküllerdi¹⁰. Kocaili'ni yahut Palaiologos Nikomedia'sını sürekli tehdit altında bulduranlar ise başta Kayılar veya Osmanlılar olmuştur. Phrygia'da Germiyanlılar ve Çadar Tatarı'dır. Prusias pros Olympium'u ise Osmanlılar gibi Mysia'daki Karası oğulları baskı altında tutmakta idiler. Yine, Pakymeres ile Gregoras'ın da şehadet ettikleri gibi Sakarya Nehri ile Paphlagonia arasındaki, şimdiki Sakarya, Düzce ve Bolu illerini içine alan, bir birini takip eden ovalarda, bataklık ve ormanlık yerlerde, Çobanlılar vardı. Onlara göre yöre daima değişen, "uc" teşkil etmiştir. Şems ed-Dîn Yaman Candar'ın temellerini attığı Candarlılar da az sonra, Palaiologosların doğudaki komşuları olmuştur¹¹. Osmanlılar ile Ertuğrul'dan başlayarak Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar Palaiologos imparatorları VIII. Mihail (1261-1282), II. Andronikos (1282-1328), IX. Mihail (1295-1320), III. Andronikoa (1328-1341), V. İoannes (1341-1376), VI. İoannes Kantakuzenos (1347-1354), IV. Andronikos (1376-1379), V. İoannes (1379-1390), VII. İoannes (1390), II. Manuel (1391-1425), VIII. İoannes (1425-1449) ve XI. Konstantinos (1449-1453)'dür.

II. Manuel, Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmed'in çağdaşıdır, Fetret sonrasında, Kocaili'nde, eski hâkimiyeti tekrar temin etmiştir. IX. Mihail, II. Andronikos ve III. Andronikos devrinde ise toprak kayıpları epey

⁹ Bkz: V. Ursula Bosch, Kaiser Andronikos III Palaiologos: Versuch Einer Darstellung der Byzantinischen Geschichte in den Jahren 1321-1341, Amsterdam 1965.

¹⁰ Bkz: A. Zachariadou, Pakhymeres'e Göre Kastamonu'da Amourioi Aimesi, çvr: Z. G. Öden, Tarih İncelemeleri Dergisi sayı: 16, 2001, s. 225-237.

¹¹ XIII- XV. Yüzyıllar Kuzeybatı Anadolu Tarihi: Çobanoğulları- Candaroğulları Beylikleri, Ankara 1980.

fazla olmuştur. Bursa ve İznik'ten sonra, doğuda, Rumların/ Palaiologosların tek bir büyük dayanak noktası kalmıştı. O da Nikomedia'dır. Daha önce de, Akçakoca, Konuralp ve Abdurrahman Gazi Şamandıra ile Aydos'u ele geçirmişler, Skutarion'a kadar ilerledikleri gibi, kuzeyde, Boğaz'ın girişine yakın Yoros'da, denize ulaşmışlardı. Bu gazilerden ikisinin Nikomedia kuşatması öncesi öldüğü ve darü'l-mülklerinde, kendi ismini taşıyan "il"lerde toprağa verildiği biliniyor. Tabii, onların ölümü ile akınların durması hiç de düşünülmemişti. Orhan Bey'in emri ile Akbaş Mahmud, Subaşı olarak Kandıra tarafında idi. Yahşılı da, Sakarya'nın batısındaki arazide Araman taraflarında faaliyetlerini sürdürüyordu. Kara Mursel de, Körfezin Yalova-Gölcük çizgisinde, Osmanlıların rakibi son hisarları düşürmekle meşguldü. Ümeradan Kara Temürtaş oğlu Ali Bey de Hereke tarafında, 1337 yılını takiben görülmüştü. Nikomedia'dan İstanbul'a giderken, verdikleri karar ile Hereke Hisarı'na kapanan bazı Rumlar, kısa kuşatma sonunda kale kapılarını açmak zorunda bırakıldılar¹².

Yıldırım Bayezid, hem Anadolu ve hem de Rumeli'de Osmanlı hakimiyetini yaymaya çalışmıştır. Yörede üçüncü büyük kapsamlı harekâtı o sonuçlandırmıştır. Yoros ile Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) arasında, Anadolu sahiline oldukça yakın Daphnusia/ Kefgen gibi önemli deniz yolu ve fırtınalı ortamlarda yelkenlilerin tabii, sığınağı olan Şile kalesi ve kasabası da, kesin olarak Osmanlı idaresine katılmıştır. Boğaza yakın Karadeniz sahili, iskelesinin de ele geçirilmesi ile, Osmanlılar Boğaz üzerinde daha avantajlı vaziyeti elde ettiler. Şile, Yahşi Bey tarafından savaş yapılmadan, barış yolu ile zapt edildi. Genoa ve Venediklilerin, diğer yelkenlilerin ticari amaçlarla bu kaleden faydalanmasına ise Osmanlılar pek ses çıkarmamışlardır. Kaldı ki, Yahşi Bey'in sağladığı imkânlar ile Şile Rumları, eskisi gibi hayatlarını sürdürmüşlerdir¹³. II. Manuel, Yıldırım'ın, Konstantinopolis'i gören bir

¹² Aşıkpaşazâde, Tevârih-i Âl-i Osman: Osmanoğullarının Tarihi, hzl: K. Yavuz- M. A. Y. Saraç, İstanbul 2003, s. 96.

¹³ M. Yurdagür, Fetret, TDİA, XII s. 475; F. Bagar, Fetret Devri, TDİA XII s. 480-482.

verde, Boğaz'ın (Bosphoros) dar bir yerinde, hisar yaptırmasına da engel olamadı. Takiben, Yıldırım Bayezid, Kocaili'nin Taraklı (Yenicesi)'ni yakından ilgilendiren bir atılım daha gerçekleştirdi. II. Manuel, Konstantinopolis kuşatmasını kaldırması, vazgeçmesi karşılığında, Sultan'a bazı ödünler vermiştir¹⁴. Böylece, Boğaz'da, Yoros sonrası aşığıda, Anadolu Hisarı'nın yapılması ile de Palaiologoslar, İtalyan Devletleri ile de daha değişik siyaset takibine başlanmıştır¹⁵. Taraklı ve Göynüklülerden sürülüp getirilen, Kadı ve câmi, ticari serbestliği bulunan Türkler, ne yazık ki sözleşmeye rağmen 1402 sonrası, surlar dışına atılmışlardır¹⁶. Fatih Sultan Mehmed'in 1453'de, Palaiologos hanedanına son vermesi, Konstantinopolis'i alması, İstanbul adı ile yeni bir başkent tesis etmesi, Kocaili'nin geleceğine de, daha önceki antik dönemdeki gibi, yeni bir hayatıyet kazandırmıştır. Evliya Çelebi, Kocaili Yarımadasındaki ilk tezahürün "Gebze" gerçekleştirildiğine temas etmektedir¹⁷. Kocaili Yarımadasında, Palaiologos'ların 1453'de tarihe karışması ile, yeni bir dönem de artık başlamış oluyordu.

Kocaili'nde Beyler ve Sultanlar

XIII. yy'ın sonlarında, Kayılar, Osmanlı adı ile bir beylik teşkil ettiler. Ertuğrul oğlu Osman ve torun Orhan, bey olarak tahtı ellerinde bulundurdular. Kocaili'nin oluşmasını da bu beyler ve komutanları sağlamışlardır. Ertuğrul'dan kalan ve çevresinde olan birçok Kayı ileri geleni, şimdi de bu beylerin etrafında toplandılar. Leukam/ Levke/ Lefke'den başlatılan Sakarya boyu akınları, daha ilk anlarda, Rum gücünün çok zayıf olduğunu, hisarlarını bile koruyamadıklarını ortaya koymuştur. Harmankaya ve Mudurnu Dağlarındaki ilk kumandanlar, yeni fetihlerde rehber ve yardımcı oldular. Köse Mihal, tekfur sıfatına

¹⁴ Yoros için bkz: S. Eyice, Bizans Devrinde Boğaziçi, İstanbul, 2007, s. 82 v.d; Âşıkpaşazade, s. 397, 418.

¹⁵ Âşıkpaşazâde, s. 397.

¹⁶ Âşıkpaşazâde, s. 398.

¹⁷ Kekbize, Kekbüze, Gekboza gibi okunan isim Evliya Çelebi'de de aynı imlaya sahiptir. Doğrusu, günümüzde kullanılanı Gebze'dir. Kocaili Yarımadasında hızla kültür kendi haline gelmiştir.

sahihti. Harmankaya'da saltanat sürmekte idi. Tesadüfler Tekfur ile Bey'i bir araya getirmiştir. Yar Hisar'ın alınışı ile de tahta iki oğul verecek olan Nilüfer Hatun, beylik dünyasında saygın yerini almıştır. İlk devir Osmanlı kaynakları, Ertuğrul ile birlikte Domaniç ile Söğüt havalisine gelen Samsa Çavuş ve kardeşi Süle'den söz etmektedirler. Samsa Çavuş, İnegöl tekfuru ile iyi geçinemediği için, Ertuğrul'dan izin alarak, Sakarya'nın doğu yakasına geçmiş ve Mudurnu dağlarını mekân tutmuştu. Oldukça barışçı bir kişiliğe sahip olan Samsa ve kardeşi, kısa zamanda, İnegöl'dekinin aksine, Rumlar ile hoş geçinmiştir¹⁸. Sakarya, Geyve yakınında da geçişe izin veriyordu. Zira burada, harap vaziyetteki bir Roma köprüsü vardı¹⁹. Geyve, Akhisar ve yöredeki akınlar hakkında Âşıkpaşazâde kısa da olsa önemli bilgiler vermektedir²⁰ işte bu sıralarda, Osman Bey, eski sağlığını yavaş yavaş kaybetmeye başladı. Moğollarda, İlhanlılarda diğer eski Türlerde et yemekten kaynaklanan "nikris" illetine yakalanmıştı. Zaman zaman yürümekte ve ata binmekte zorlanıyordu²¹. Buna rağmen, daha 1305'lerde, Marmara sahillerine kadar beylik sınırlarını genişletmiş, Prof. Dr. H. İncalcık'ın da bilimsel olarak ortaya koyduğu Bapheus/ Koyunhisar Savaşı, kendisi için bir dönüm noktası olmuştur²². Palaiologoslar da, güney sahillerini tehdit eden Osman'ın hareketinden kuşkuya düşmüşler ve tedbir almışlardır²³. Osmanlı döneminin ilk kaynaklarında artık yeni bir dalgalanma görünmekte, sadece savaş değil, aile için bazı meselelerin halledildiğine dikkati çekmişlerdir. Oğul Alâeddin sosyal işlerle, Orhan ise savaş meseleleri ile meşgul olacaktı. Osman Bey, Çavdar Tatarı ile işleri yoluna koyduktan sonra, oğlu Orhan ile ileriye dönük hadiseler hakkında baş başa

¹⁸ Bu yol aynı zamanda Roma devrinin de sık kullanılan caddesidir. Adı geçen kasabalar civarında milestone denilen mesafe taş işaretleri zaman zaman ortaya çıkmaktadır.

¹⁹ Âşıkpaşazâde, s. 65; Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihannümâ, hzl: P. R. Unat- M. A. Köymen, Ankara 1995, I, s. 90-93.

²⁰ Âşıkpaşazâde, s. 77; İbn Kemal, Tevârih-i Âl-i Osman, hzl: Ş. Turan, Ankara 1991, I, s. 162, 166.

²¹ Âşıkpaşazâde, s. 87-88, İbn Kemal I, s. 130.

²² H. İncalcık, "İznik için Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi", Tarih Boyunca İznik, İstanbul 2004, s. 59-68.

²³ Aynı yer.

görüşmede bulunmuştur. Âşıkpaşazâde, Yahşi Fakih Menâkıbnâmesinden naklen bu görüşme hakkında şu bilgiyi vermektedir²⁴:

"Bir gün, Osman Gazi, "Oğul Orhan. Gerçi bu Çavdar Tatarı'na yemin ettirdik. Ancak, bunların Tatarlığı geçmez. Sen, bu gâzilerle, Karaçebüş ve Kara Tigin'e yürü."

Orhan, babasının söylediklerini ve önerilerini kabul etti. Böylece akından akına koşmaya başladı. Tabii ki asıl hedef, stratejik öneme haiz olan Karaçebüş ile Kara Tigin idi. Ama bu arada çevredeki hisarların da tesirsiz hâle getirilmesi gerekiyordu. Osman Bey'in, gaza arkadaşı, Köse Mihal idi. Şimdi üç yeni kurnandan daha hizmete koyulmuştu. Bunlar, Akçakoca, Konuralp ve Abdurrahman Gazi idi²⁵. Orhan Bey, şehzadesi, dede ve babasının maiyetinden, değerli insanlarla, önce Sakarya Nehri'nin akış istikametindeki boğazdaki hisarları ele geçirmek istedi. Karaçebüş, zaten istikamet olarak verilmişti. Onun altındaki Alp Suyı Hisarı da aynı şekilde, plânlı bir şekilde düşürüldü. Tekfurları da ele geçirildi. Samsa Çavuş'un, belki de ismi henüz aydınlığa kavuşturulamamış Kara Tigin de, bu muhasarada bulundu ve ele geçirdi. Osmanlılar, yakından Nikeia surlarını görebiliyorlar ve kontrolü de sağlıyorlardı, Bursa da düşürülmüş ve Osman'ın rahatsızlığı da ölümcül hâl almıştı. Orhan, Bursa fethi gerçekleştirildiğinde, babasının öldüğünü öğrendi.

Söğüt'teki geçici kabrinden alınan cesedi, Bursa'da vasiyet ettiği yere, şimdiki Türbesinde toprağa verilmiştir. Akçakoca, Konuralp, Abdurrahman Gazi ve Köse Mihal hayatta idiler. Onların da Orhan Bey zamanında yapacakları işler vardı. Orhan, Şamandıra ve Aydos'un alınmasını takip eden yıllarda, bu defa her iki kumandanı Akçakoca ile Konuralp'i kaybetti. Kocaili ve Konural İli'ni her iki oğluna verdi. Akbaş ile Yahşi Bey de Sakarya batısında yeni fetihleri sürdürüyorlardı.

²⁴ Âşıkpaşazâde, s. 81.

²⁵ Âşıkpaşazâde, s. 81.

1329'da, Gebze civarındaki Pelekanon'da, Palaiologos ordusu ile bizzat Orhan çarpıştı ve zaferi elde etti²⁶. Pazarlı Bey, bu savaşta hayatını kaybederek, şehitlik mertebesine kavuştu²⁷. Orhan Bey, İznik ve Nikomedia fetihlerini de arka arkaya gerçekleştirdi. 1337'de, Palaiologosların doğudaki ve körfez ucundaki en son büyük kalesi de kaybedilmişti. Orhan Bey, Kocaili Sancağını yavaş yavaş oluşturmuş gibi idi. Oğlu Süleyman, İznikmid'in ilk yöneticisi oldu. Sahildeki bazı hisarlar da son zamanlarını yasıyorlardı²⁸. İznik'in alınmasında hizmeti geçen Abdurrahman Gazi idi²⁹. Kalenin sahibesi bir kadın idi ve Maria ismini taşıyordu. Güney sahillerinin yönetimini elinde bulunduran yakını da Kalo İoannis idi³⁰. İznik'in alınışından az sonra da sahildeki, bazı Nikomedialı mültecilerin bulunduğu Herek Hisarı da Ali Bey tarafından düşürüldü³¹. Vakıf ve tarihi kayıtlardan öğrenildiğine göre, Adayar karşısındaki, Anadolu sahilindeki Maltepe'ye kadar olan birçok sahil kasabası ve hisarı da el geliştirmiştir. Orhan Bey, bunların gelirlerini, kendi veya yakınlarının vakıflarına tahsis etmiştir³². İbn Battuta da bu sıralarda, İznik'te idi ve önce Nilüfer Hatun, sonra da Orhan Bey ile görüşmüştür³³. Geçtiği yerlerde ahâli Hıristiyan'dı ve Rumca konuşuyordu. İşleri güçleri ile meşguldüler. Orhan ve Süleyman bu sosyal yaşayışı onlara temin etmişti³⁴. 1530 tarihli Deftere göre, Süleyman Paşa, babasının görüşüne uygun olarak, yeni ele geçirilen topraklarda, iskânları sağlamış ve ahalisine de sosyal imkânlar bahşetmişti³⁵.

²⁶ VI. Mirmiroğlu, Orhan Bey ve Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi, Belleken, XIII (1949), s. 309- 321.

²⁷ VI. Mirmiroğlu, s. 309- 321.

²⁸ İbn Kemal II, s. 8, 10, 15-16, 19, 21-22.

²⁹ Âşıkpaşazâde, s. 96; İbn Kemal II, s. 41.

³⁰ Ahmed Refik, a.g.m.

³¹ Âşıkpaşazâde, s. 161; Hoca Sa'deddin, Tacü't-Tevârih, hzl: İ. Parmaksızoğlu, Eskişehir 1992, I, s. 63-64.

³² Âşıkpaşazâde, s. 161.

³³ İbn Battuta, Seyâhatnâme, çevr: A. S. Aykut, İstanbul 2004, s. 426 v.d.

³⁴ Aynı yer.

³⁵ Tafsilat için bkz: Hüdavendigâr Livası, hzl: Ö. L. Barkan- E. Meriçli, Ankara 1988.

Zamanın şartlarına uygun olarak da Karadeniz kıyılarında yabancılara bazı ticari haklar da tanınmıştı³⁶, Orhan Bey, tarih kaynaklarına göre değil, mevcut vakıf kayıtlarına göre de Konuralp İli'ne bitişik Karadeniz Ereğlisi'ni de ele geçirmişti. Süleyman da az sonra İzmid'ten Karası'ya nakledildi. Onun yerine kimin vali olduğu kaynaklarca karanlık bırakılmıştır³⁷. Rumeli'ye geçiş ise yine eski kumandanların yakınları ile sağlanmıştı. Akçakocaoğlu (belki İlyas Bey)³⁸ de bunlar arasındadır³⁹.

I. Murad'ın, Kocaili'ndeki faaliyetleri bilinmiyor. Yıldırım ve Sultan sıfatlı I. Bayezid, Konstantinopolis kuşatması için Yoros Kalesine giderken, Kocaili topraklarını kullanmıştır⁴⁰. Sultan adına, Şile Kalesi de, bahsedildiği gibi kumandanı Yahşi tarafından ele geçirilmiştir. Anadolu Hisarı'nın inşası da az sonra gerçekleştirilmiştir⁴¹. İlk defa, Taraklı Türkleri de İstanbul'da yerleşme imkânı bulabilmiştir⁴². II. Manuel ise 1402'yi takip eden aylarda, Yıldırım Bayezid'in artık tehlike arz etmeyeceğini bildiğinden Taraklıları sınır dışı ettirmiştir⁴³. Bunlar, Tekirdağ civarında Kınıklı/ Göynüklü'de yerleştiler⁴⁴. Fetret döneminde ise şehzadeler arasındaki hâkimiyet mücadelesi zaman zaman Manuel'in sarayına kadar akisler yaptı. Çelebi Mehmed, Rumeli'ye geçmek için Manuel'den izin istemiş o da zorunlu olarak, gemi tedarik etmişti⁴⁵. Sahildeki devlet otoritesini tanımayan Hereke, Gebze, Darıca, Pendik, Kartal tekrar hâkimiyet altına alındı⁴⁶. Aşıkpaşazâde ve diğer tarihçiler buna dair ilgi çekici bilgi vermişlerdir⁴⁷. Bazıları, Bursa'daki imaret veya

³⁶ Ruj Gonzales de Clavjio, Embassy to Tamerlane, çevr: Guy Le Strange, London 1928.

³⁷ Aşıkpaşazâde, s. 102-103; İbn Kemal, II, s. 82.

³⁸ İbn Kemal, II, s. 96, 103, 109, 110, 112, 115.

³⁹ Hoca Sa' deddin, s. 89.

⁴⁰ Aşıkpaşazâde, s. 130.

⁴¹ Aşıkpaşazâde, s. 130.

⁴² Aşıkpaşazâde, s. 130.

⁴³ Aşıkpaşazâde, s. 141-146.

⁴⁴ Aşıkpaşazâde, s. 131.

⁴⁵ P.Başar, a.g.m., s. 480-482.

⁴⁶ Aşıkpaşazâde, s. 394.

⁴⁷ Aşıkpaşazâde, s. 161.

hayır merkezlerine vakfedilmiştir⁴⁸. Süleyman Çelebi'nin yakınlarına, iyi davranan Çelebi Mehmed, Akhisar altındaki Çardak Köyü'nü, bunlara tahsis etmiştir⁴⁹. Fırsat buldukça da iki yetim ile ilgilenmeye devam etmiştir⁵⁰.

Kocaili'nde Kumandanlar

Sakarya Vadisinin ve buna bağlı akarsu boylarındaki hisarların, Osmanlı topraklarına katılmasında, Beyler ve Sultanlar dışında onlarla birlikte hareket eden bir çok Kayı veya Osmanlı kökenli kumandan vardır. Bunlar, Alp, Pır, Koca, Gazi gibi sıfatlarla ilk devir kaynaklarında yer almıştır. Buna karşılık, Pakhymeres ve Gregoras'da, Osman/Atman ve Orhan zikredilirken, onlarla beraber olanlar hakkında her hangi bir bilgiye rastlanmaz. Bu nedenle de, ilk devir Osmanlı tarihi araştırmacıları, özellikle batılılar, C. İmber örneğinde göze çarptığı gibi, "halk muhayyilesinin yarattığı kimseler" yâni aslında yaşamamış kişiler olarak da gösterilmesi, tabii ki kabul edilemez. Meselâ üzerinde en çok durulan kişi Akçakoca'nın yoldaşı Konur Alp'dir. Bu adı Honorias ile birleştirmeye kalkışmaları da tarih araştırmalarının eksikliğini göstermektedir.

Osman Gâzi'den başlayarak, Fatih Sultan Mehmed zamanına kadar Kocaili'nin Türkleşmesinde rol oynayan birçok kumandan vardır. Bunların yaptıkları ve beyliğin genişlemesindeki rolleri, de Âşıkpaşazâde, Mehmed Neşrî, Oruç ibn Âdil, Hâdidî, İdris-i Bidlisi, İbn Kemal, Hoca Sa'deddin, Mustafa Âli, Solakzâde tarafından yeri geldikçe anlatılmıştır. Geç devir tarihçilerinin ilklerinden farkı da kendi zamanlarına kadar ulaşan bazı tanımları da eserlerinde belirtmeleridir⁵¹.

⁴⁸ Mehmed Neşrî, II, s. 525, 527.

⁴⁹ Âşıkpaşazâde, s. 417.

⁵⁰ Âşıkpaşazâde, s. 417.

⁵¹ 438 Numaralı Muhasabe- Vilâyet-i Anadolu Defteri, s. 2.

Osman döneminin önemli şahsiyetlerinden biri de Köse Mihal'dir⁵². Osman ile birlikte, Samsa'nın da yardımı ile Sakarya'nın doğusunda, Mudurnu civarına kadar akında yer alması ve Bey'ine yol göstermesi, son derece önemlidir. Köse Mihal, kendi başına bir ayrı grupla da Sakarya boylarındaki gazalarda yer almıştır. Orhan'a, Konuralp, Akçakoca ve Abdurrahman Gazi ile birlikte yardımcı olarak verilmiştir.

Samsa Çavuş, yukarıda temas edildiği gibi, Ertuğrul zamanında Mudurnu-Nallıhan arasındaki dağlara yerleşmiş ve yaylak hayatı tercih etmiştir. Göynük ve Taraklı akınlarında Osman Bey'e yardımcı olmuş, Karatekin Hisarının ele geçirilmesi ile Orhan'dan aldığı emir üzerine Nekiea/İznik taraflarını gözetlemek görevini almıştı. Samsa Çavuş, belki de zarurî ihtiyaçlarından dolayı ocaklık veya tımar isteğinde bulunmuş, Lefke civarında, kendisine ve adamlarına tımar tahsisi yapılmıştır. Çavuş Köyü, ondan hatıradır. Samsa Çavuş, Orhan zamanında, Mudurnu civarında, iyi geçindiği Rumların saygınlığını kazanmış bir şekilde hayata veda etti. Mezarı, Bursa-Bolu-Kastamonu yolu üzerindeki, Mudurnu'nun batısında, bulunmaktadır. Ancak, kardeşi Süle'nin nerede öldüğü belirgin değildir⁵³.

Orhan, daha beyzade iken, babasının önerisi ile yeni kumandanlar ile Aşağı Sakarya, sonra da Karadeniz'e kadar Bithynia'nın ilhakını yaptı. Akçakoca, Konuralp ve Abdurrahman Gazi, Karaçebüş Suyı, Sapanca Gölü'nün doğusunda ve kuzeydoğusunda üsleri sayesinde kalıcı fetihleri yapabildiler⁵⁴. Âşıkpaşazâde'nin de yazdığı gibi Orhan'ın kendi başına, komutanları ile yaptığı ilk sefer olarak nitelendirilmektedir⁵⁵. Konuralp ve Akçakoca, Aktemür ormanlık ve bataklık durumdaki, ayrıca Sakarya batısındaki önemli hisarların da pek rol oynamadığı şimdiki Ferizli ve Harmantepe'deki hisarları etkisiz hale getirmiştir. Konuralp ise ilk defa,

⁵² Aşıkpaşazâde, s.65; O. Sabev, "The Legend of Köse Mihal", Turcica, XXXIV (2002) s. 241-254.

⁵³ Aşıkpaşazâde, s. 65.

⁵⁴ Aşıkpaşazâde, s. 81.

⁵⁵ Aşıkpaşazâde, s. 81.

kâfir ucunun Prusias pros Hypios tarafındaki ilhakları hayata geçirdi. Daha önce de, Grek kaynaklarının Sangarios- Paphlagonia arası diye belirttikleri yöre, Candar oğullarından Ali tarafından sıkıştırılmıştı. Âşıkpaşazâde'nin, muhtemelen, Yahşi Fakih Menakıbnâmesinden aktardığı haberlere göre, Akyazı'dan gece gündüz denilmeden Düzce Ovasına akınlar yapılmış ve kâfirler/ Rumlar ile Uzunca Bel'de kalıcı bir zafer kazanılmıştır⁵⁶.

Akçakoca

Akçakoca, XIV. yüzyılın başlarında, Bithynia'nın, batıda Thynia'nın Osmanlılara katılmasını sağlayan kumandandır. Ertuğrul zamanında doğmuş olmalıdır. Ancak, oğulları, kendilerini Kübreviye tarikatının mistik havasına uydurarak, başka bir menşe tertiplemişlerdir. Osman ve Orhan'ın çağdaşdır. Konuralp ve Abdurrahman Gazi, Ak Temür gibi Beylik ailesinden yoldaşı ile kısa zamanda büyük başarılar imzasını atmıştır. Ayan Gölü, Regio Arsia, Kandıra, Araman fetihlerini kendi başına gerçekleştirdi⁵⁷. Karadeniz sahillerini Kerpe ve Kefken taraflarının da el değiştirmesindeki rolü büyüktür. Orhan'ın emri ile Aydos ve Samandıra fetihlerini de gerçekleştirdi. Bir müddet sonra da Kandıra'da iken hayata, veda etti. Akçakoca, Boğaz içinden Sakarya boylarına kadar Bithynia'nın gerçek fatihidir. Sağlığında yöre, "il" yapılandırması ile Kocaili adını almıştır⁵⁸. Aetos, aynı zamanda, Üsküdar'ın ele geçirilmesini de kolaylaştırmıştır⁵⁹. Kalenin alınmasında, Aydos Hisarı, Tekfuru ve Kızının Abdurrahman ile evlenmesi epizodu, Palaiologos tarihçilerince hiç ele alınmaz iken Aşıkpaşazade ve diğerlerince bahis konusu edilmiştir⁶⁰. Sadece Abdurrahman değil, tekfur kızından dünyaya gelen Gazi Rahman da Konstantinopolis'teki annelerin çocuklarının

⁵⁶ Aşıkpaşazâde, s. 81; İbn Kemal, I, s. 72, 180, 192; E. Konukçu, "Hızır Bey İli", Türklük Araştırmaları Dergisi, XIX, s. 59-75.

⁵⁷ İbn Kemal, I, s. 41.

⁵⁸ Aşıkpaşazâde, s. 81-85.

⁵⁹ C. Foss, "Byzantine Responses to Turkish Attack: Aetos", *Studies in Honor of Cyril Mango*, Stutgard 1998, s. 153-158.

⁶⁰ Aşıkpaşazâde, s. 81-89, İbn Kemal, II, s. 16-23.

ağlamalarını kesmek için bu gazilerin adını zikretmeleri de aynı anlatıma ilâve edilmiştir⁶¹.

Akçakoca'nın bu kumandanı da ihtiyarlık nedeni ile Samandıra'da hayata, veda etti. Tarihe Aydos ve Samandıra fatihi olarak geçmiştir. Zamanla, bu hisarlar önemini kaybettiler. Her hâlde "iç toprak" olmasından kaynaklanmaktadır⁶². Üsküdar, Kadıköy ve biraz yukarıdaki Ereköy'ün su ihtiyacını Aydos Hisarının bulunduğu arazi ile yanı başındaki Kayış Dağı karşıladığından, yine de önem verilen toprak olmuştur⁶³.

Abdurrahman Gazi, görüldüğü gibi, kendi grubundan en son hayata veda eden kumandandır. Akçakoca ve hemen sonrasında da Konuralp ölmüştür. Konuralp ve Abdurrahman Gâzi'nin kaynaklardaki akislerinin tersine Akçakoca için yazılanlar zikre şayandır, İbn Kemal ve az önce de Hâdîdî, bazı önemli bilgiler vermektedir. İlki, Akçakoca'yı darü'l-mülk Kandıra'dan söz etmekte, fetihlerini gerçekleştirdiği için de "Kocaili" adını aldığını yazmaktadır. Hâdîdî, aynı konuyu su iki mısra ile dile getirmiştir: Kocaili'ni Akçakoca açmış idi/ Ecel irüb, cihandan geçmiş idi." Araştırmacılar ve Kocaili'nin ilk bilimsel tanıtımını deftere dayanarak anlatan Ahmed Refik de Akçakoca için şunları ifade etmiştir: "Kandıra'da senelerce at oynattığı beldelerde, hakim bir tepe üzerinde yatan Akçakoca, Bizans ile yıllarca uğraşmıştı. Nihayet, adına nisbetle yâd edilen yerleri fethine muvaffak oldu"⁶⁴. Ahmed Refik'in "bir tepe" diye tanımladığı gömülme işini, Hadîdî, yine "yaylağ içinde" diye kesinleştirmiştir⁶⁵. Akçakocaoğulları II. Bayezid zamanına kadar silsile hâlinde tespit edilebilmektedir. Akçakocaoğlu (İlyas), Kadı Fazlullah, Kutbeddin ve Seydi Çelebi, daha çok Gebze'de yaşamışlar, ara sıra devlet işlerine yardımcı olmuşlardır⁶⁶.

⁶¹ Aşıkpaşazâde, s. 91.

⁶² Cihannümâ, s. 663.

⁶³ Cihannümâ, s. 663.

⁶⁴ Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), hzl: N. Öztürk, İstanbul, 2000, s. 17.

⁶⁵ Aşıkpaşazâde, s. 95, İbn Kemal, II, s. 16.

⁶⁶ Aşıkpaşazâde, s. 149-150.

Akbaş ve Yahşi

Orhan Bey, her iki kumandanının hayata veda etmelerinden sonra, "Bandıra ile Araman'da, Osmanlı idarecisi olarak, Akbaş ile Yahşilu'yu görevlendirmiştir. Onlar da Akçakoca'nın "at sırtından inmeme, gece-gündüz demeden hareket hâlinde olmayı sürdürdüler, Daha sonra da Samandıra'da Abdurrahman'ın vefatı haberi geldi. 1329'da, Osmanlı-Palaiologos çatışması Pelekanon'da cereyan etti⁶⁷. Bu savaşta artık Konstantinopolis, Kocaili/Bithynia'da varlığını devam ettiremeyeceğini kesin olarak öğrenmiş oldu. Nikomedia, 1337'de, bahsedildiği gibi Orhan tarafından ele geçirildi⁶⁸. Akbaş ve Yahşilu da, kendi askerleri ile kuşatmaya katılmış olmalıdırlar? Abdurrahman'ın torunu Hamza da, II. Murad dönemi denizcileri ve yöneticileri arasında temayüz etmiş ise de Akbaş ile Yahşilü'nün faaliyetleri karanlık kalmaktadır⁶⁹. Yahşi'nin mezarı ve ailesi hakkında bilgi de öyledir⁷⁰. O, tarihe, Araman'ın Akçakoca'dan sonra ilk idarecisi olarak geçmiştir⁷¹.

Ali Bey

İzmid fethinden sonra, Hereke'nin yeniden el değiştirmesini sağlamıştır. Aykut Alp torunlarından olup, babası Temürtaş Bey idi. Ali Bey'in daha sonraki faaliyetleri yine karanlıktır⁷². Hereke'deki cesareti ve yaralı olmasına rağmen harekâtı idare etmesi de tarih kaynaklarında kısa da olsa akis bırakmıştır⁷³.

⁶⁷ İbn Kemal, II, s. 28.

⁶⁸ VI. Mirmiroğlu, a.g.m., s. 319-321.

⁶⁹ Aşıkpaşazâde, s. 95.

⁷⁰ Aşıkpaşazâde, s. 96.

⁷¹ Aşıkpaşazâde, s. 96.

⁷² İ. H. Uzunçarşalı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1982, I, s. 573-578

⁷³ Hoca Sa' deddin, Tacü't-Tevârih, I, s. 37.

Kara Mürsel

Akçakoca ve Süleyman Paşa (Orhan'ın oğlu)'nın çağdaşı olan Mursel, yiğit bir insandı. Türk geleneğine uygun olarak ona "Kara" sıfatı verilmiştir. Körfezin güney kısımlarını ele geçirmiş, Prainetos'un ve ilerisinde, dağ içindeki iki Herakleia hisarlarını da iline katması, onun şöhretini artırmıştır. Yalakâbâd'daki ve doğusundaki Rum nüfuzunu da önemli ölçüde yok etmiştir. Kara harekâtından sonra, Orhan'ın emri ile Akçakoca'nın askerleri de ona katılmış ve Konstantinopolis'ten bu yakaya gelebilecek harp yelkenlilerini gözetlemiştir. Kendisinin geliştirdiği ve yelkenli yapımında reform niteliği taşıyan hafif gemiler, onun adına göre Karamürsel diye isimlendirilmiştir⁷⁴.

Yahşi Bey

Yıldırım devri kumandanlardandır. Sultan, Yoros ve Anadolu Hisarı işleri ile meşgul iken o da, Şile fethini barış yolu ile gerçekleştirmiştir⁷⁵. Böylece, Karadeniz kenarındaki kale ilhaki da sona erdirilmiştir⁷⁶. Ondan sonra kasaba da İslâmi çehre kazanmış Bursa'da görülen Kazerunilik bir kolu da orada faaliyete geçirilmiştir⁷⁷.

Bir ara Süleyman Paşa, Şile'nin de sahibi olmuş ve Çelebi Mehmed'in üstünlüğü sağlaması üzerine, ona bağlanmıştır⁷⁸. 1404'te İspanya adına Temürleng ile görüşmeye giden Ruj Gonzales de Clavijo, Şile'nin önemine temas etmektedir. Avrupalılar için Karadeniz'deki stratejik ticari önemini hâlâ korumakta idi⁷⁹.

⁷⁴ Aşıkpaşazâde, s. 96.

⁷⁵ Aşıkpaşazâde, s. 130.

⁷⁶ Ruj Gonzales de Clavijo, çvr. Estrada, Madrid 1943, a.g.e., s.155-159.

⁷⁷ Kazeruniye için bkz: R. Anhegger, Mehmed b. Hacı Halil ül-Konevî'nin Tarih-i Al-i Osmanî, TD (1950-1951), s. 58.

⁷⁸ Ruj Gonzales de Clavijo, a.g.e., s. 158.

⁷⁹ İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi I, s. 574-575.

Kocaili'nin "il" den, sancak olarak büyümesini, yukarıda bahsettiğimiz Bey, Sultan ve kumandanlar gerçekleştirmiştir. Onların bölgede bıraktığı vakıflar veya başka yerlere tahsis ettiği gelirler de önemlidir. Bir araştırma konusu da bu olmalıdır⁸⁰.

⁸⁰ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 578.